

Platon

Türkçeye Çeviren: Neval Akbıyık

SİYASETNAME

DEVLET

Dün Ariston'un¹ oğlu Glaukon² ile beraber Pire'ye indim, aynı zamanda bayramı nasıl kutladıklarını da görmek istemiştım, şenliğin açılış günü idi çünkü.

Yurttaşların geçit töreni çok güzeldi fakat Trakların uygun adım yürüyüşle yaptıkları sürpriz gösteriden daha iyi değildi.

Duamızı etikten ve gösteriyi izledikten sonra şehre dönüyorduk ki tam eve doğru yola koyulmuşken Kefalos'un³ oğlu Polemarkhos, bizi uzaktan görmüş. Hizmetçisine koşup yanımıza gelmesini ve onu beklememizi söylemesini emretmiş. Hizmetçi arkadan, elbisemin eteğinden yakaladı ve:

“Polemarkhos kendisini beklemenizi istiyor,” dedi.

Geri dönüp efendisinin nerede olduğunu sordum.

“İşte orada, dedi, arkanızda. Şu yoldan geliyor. Bekleyin onu.”

Glaukon:

“Bekleyelim öyleyse.”

Biraz sonra Polemarkhos yaklaştı ve Glaukon'un kardeşi Adimantus ve Nikyas'ın⁴ oğlu Nikeratos ve belli ki tören alayından birkaç kişi daha.

İçlerinden Polemarkhos konuşmaya başladı:

“Sokrates, yüzünüzü şehre doğru dönmüşsünüz, bizi terk ediyor gibisiniz.”

“İsabetsiz bir tahmin değil.”

“Kaç kişi olduğumuzu görmüyorsunuz galiba?”

“Görüyoruz elbette.”

“Öyleyse, ya kendinizi daha iyi savunmak ya da burada kalmak zorundasınız.”

“Neden, başka bir yolu yok mu? Gitmemize izin vermeniz gerektiğine ikna edemez miyiz sizi?”

“Eğer sizi dinlemeyi reddedersek bizi ikna edebilir misiniz?”

“Asla” diye cevap verdi Glaukon.

“Öyleyse sizi dinlemeyeceğiz. Kendinizi buna alıştıırırsanız iyi edersiniz.”

Adimantus:

¹ Atinalı Ariston olarak bilinir, Platon'un babasıdır.

² Platon'un ağabeyidir.

³ Atina'da yaşayan bir metik (yerleşik yabancı) ve Polemarkhos'un babasıdır.

⁴ Atina aristokrasisinden bir asker ve siyasetçi

“Bu gece tanrıçanın şerefine atlı bir meşale yarışı olacağını duymadığınızı mı söylemek istiyorsunuz?” diyerek araya girdi.

“Atlı mı?” dedim. “At üstünde giderken bir yandan meşale taşıyacaklar, bir de meşaleleri elden ele geçirecekler, öyle mi? Yeni bir şey mi bu?”

“Evet,” dedi Polemarkhos. “Üstelik görülmeye değer bir gece şenliği de olacak. Yemekten sonra gider, gösteriyi izleriz ve orada gençlerle buluşur, sohbet ederiz. Hadi kalın, isteğimize yüz çevirmeyin.”

“Kalmak zorundayız galiba,” dedi Glaukon.

“Pekâlâ, öyle olsun madem,” dedim ben de.

Bunun üzerine onlarla birlikte Polemarkhos’un evine gittik. Polemarkhos’un kardeşleri Lisias ve Euthydemus, Kalkedonlu Thrasimahos, Paenyalı Charmantides ve Aristonimus’un oğlu Clitophon da oradaydı.

Polemarkhos’un babası Kefalos da evdeydi. Kefalos’un çok yaşlandığını düşündüm, onu son gördüğümünden bu yana uzun zaman olmuştu. Minderli bir sandalyede oturuyordu ve kafasında bir taç vardı, avluda az önce bir kurban kesmişti çünkü. Gidip yanına oturduk.

Kefalos beni görür görmez selamladı ve:

“Pek sık gelen bir misafir değilsin Sokrates,” dedi. “Pire’ye, bizi görmeye gelmiyorsun. Bu yaptığın doğru değil. Halen şehre kolaylıkla gelebilecek durumda olsam seni burada tutmama gerek olmazdı, seni ziyaret etmeye biz gelirdik o zaman. Ama sen ziyaretlerinin arasını çok açmamalısın. Bedenimin ihtiyarlığı arttıkça tatlı sohbet için duyduğum istek ve ondan aldığım haz da aynı ölçüde artıyor. Bu isteğime karşı koyma, kendini bu delikanlılara arkadaş ve evimizi evin kıl, çok yakın arkadaşların ve samimi dostların gözüyle bak bize.”

“Evet Kefalos,” dedim, yaşını başını almış kişilerle sohbet etmeyi ben de severim. Belki bizim de geçeceğimiz yolun yolcusu olmuşlardan bunun nasıl bir şey olduğunu öğrenmeliyiz bence. Yaşlanmak nasıl bir şey; kaba ve zorlu mu, yoksa kolay ve zevk verici mi? Bu konuda ne düşünüyorsun, öğrenmek isterim. Şimdi sen, şairlerin ‘ihtiyarlığın eşiği’ dediği yere geldin. Hayatın, hazmedilmesi zor bir kısmı mı bu? Yaşlılık için sen ne dersin?”

“Öyle gerçekten Sokrates. Bu konudaki fikrimi anlatayım sana. Akranlarımızın bir araya geldiği ve o eski atasözünü doğruladığı olur sık sık. Bu bir araya gelişlerde çoğumuz gençliğin kaybedilmiş zevklerine özlem duyarak; şaraptan, kadınlardan, şenliklerden ve gençlikte yaşanan diğer şeylerden alınan

zevkleri hatırlayarak ağlarız. Kendilerinden o en büyük zevkin alındığı, eskiden pek güzel yaşadıkları ama artık hiç de öyle olmadığı düşüncesiyle yakınırlar bazılarımız. Kimileri de arkadaşlarının ve akrabalarının, yaşlılara saygısız davrandığından şikâyet eder ve yaşlılığa mal ettiği tüm üzüntüler için kederli bir ağıt yakar. Ama bence Sokrates, bu sözleri söyleyenler, kabahati doğru yerde aramıyorlar. Eğer üzüntülerinin sebebi gerçekten yaşlılık olsa idi ben de hayatının bu dönemine gelmiş diğer insanlarla aynı fikirde olurum. Aslında evvelce böyle hissetmeyen yaşlılarla karşılaşmıştım ve ayrıca Sofokles'in bir arkadaşının kendisine 'Afrodit ile aran nasıl Sofokles, doğal gücün dinmedi mi hâlâ?' diye sorduğunu duymuştum. Sofokles: 'O işten kurtulduğuma ne çok seviniyorum, sanki zalim ve belalı bir efendiden kurtulmuş gibiyim,' diye yanıtlamıştı bu soruyu. O zaman bunun iyi bir cevap olduğunu düşünmüştüm ve hâlâ da öyle düşünüyorum. Gerçekten yaşlanmak, büyük bir huzur ve bu tür konulardan azat olmaktır. Tutkuların ve isteklerin azılı heyecanı gevşeyince, Sofokles'in dediği gibi, çılgın efendilerden kurtuluruz. Akrabalar ve arkadaşlarla olan ilişkiler ve şikâyetler konusuna gelince... Bunun tek bir sebebi vardır Sokrates; yaş değil, kişinin karakteri. İlimli ve neşeli olanlar için yaşlılık sadece biraz sıkıcıdır. Ama öyle olmayana, yaşlılık da, gençlik de bu tür eğilimlerinden dolayı zordur.

Bu sözlerinden ötürü Kefalos'a hayranlık duydum ve daha çok dinleme isteğiyle onu konuşturmaya çalıştım. Dedim ki:

"Sanırım Kefalos, çoğu insan senin böyle konuştuğunu duyduğunda hemen ikna olmaz. Yaşlılığı böyle kolaylıkla hazmetmenin, mizacından değil zenginliğinden kaynaklandığını düşünür. 'Zenginlik tesellisi çok' derler."

"Haklısın," dedi, "benim bu görüşümü kabul etmezler. Onların da haklı olduğu şeyler var ama sandıkları kadar çok değil. Aslına bakarsan Themistokles'in⁵ cevabı buraya çok uygun düşer, Serifos adasından gelen bir adam saldırganlaşıp Themistokles'in namının kendisinden değil, memleketinden kaynaklandığını söylediğinde, Themistokles 'Ben Serifoslu olsaydım ünlü olmayacaktım belki ama sen Atinalı olsaydın da ünlü olmayacaktın,' diye cevap vermiş. Aynı ilke, zengin olmayan ve yaşlılığı hazmedemeyen bu insanlara da pekâlâ uygulanabilir. Çünkü ne akli başında bir adam fakirlikle birleşen yaşlılığa katlanmayı pek kolay bulabilir ne de akılsız bir kişi zenginliğin sağladığı imkânlar olsa da tatminkâr ve mutlu bir mizaca erişir."

⁵ Themistokles: Pers Savaşları boyunca Atina meclisinde görev almış olan Atinalı politikacı ve general

“Sorabilir miyim Kefalos?” dedim, “servetinin çoğu sana miras mı kaldı, yoksa kendin mi kazandın?”

“Kazandım,” dedi. “Para kazanma işinde büyükbabamla babamın arasında bir yerdeyim. Adını taşıdığım büyükbabam, miras olarak benim bugün sahip olduğum kadar bir servet devralmış ve onu birkaç misline çıkarmış. Babam Lisaniyas ise bugünkü miktardan daha aşağıya düşürmüştü. Bense bu varlığı biraz arttırarak oğullarıma bırakırsam memnun olacağım.”

“Bunu sormamın nedeni paraya çok düşkün görünmemen. Genellikle parasını kendisi kazanmamış olanlar böyle olur. Kendisi kazanmış olanların ise parayı sevmek için diğerlerine göre iki misli sebebi vardır. Onlar parayı, hem herkesin sevdiği gibi işe yaramasından ötürü, hem de kendi eserleri olarak gördükleri için severler. Şairlerin şiirlerini ve babaların da oğullarını sevmesi gibi. Bu yüzden o insanlarla anlaşmak güçtür, zenginlik dışında hiçbir şeye değer vermezler.”

“Haklısın,” diye yanıtladı.

“Seni temin ederim böyle” dedim. “Anlat biraz daha; varlık sahibi olmakla ulaştığın en büyük nimet nedir?”

“Öyle bir şey ki anlattıysam birçoklarını buna inandırmam kolay olmaz. Bir insan ölüme doğru gittiğini fark ettiğinde daha önce hiç aklına gelmeyen düşünceler ve kaygılarla dolar kafası. Öte dünyaya dair hikâyelere ve burada günah işleyenlerin orada nasıl ceza çekeceğine o güne kadar gülen insan bile ‘Ya bunlar doğruysa?’ şüphesiyle ıstırap çekmeye başlar. İhtiyarlığın verdiği güçsüzlüğü bir yana koyalım, insan şimdi kendisini öte dünyaya daha yaklaşmış gördüğünden bu fikirler daha da belirginleşir. Şüphayle, kaygıyla ve dehşetle dolar insan ve kimseye kötülük yapıp yapmadığını düşünmeye, hesap etmeye başlar. Ömrünün defteri kötülüklerle dolu bir hesap gösteriyorsa eğer, tıpkı bir çocuk gibi uykularından korku içinde uyanır. Günleri, gelecek kötülükleri beklemekle işgal olur.

Oysa hiç haksızlık etmediklerini bilenlere, Pindar’ın da söylediği gibi, ‘ihtiyarlık günlerini besleyen tatlı bir umut’ eşlik eder. Hayatını adaletle ve dindarlıkla geçirmiş birisi için şair ne güzel söylemiş:

*‘İnsanın yüreğini neşelendiren
ve ahir ömrünü besleyen tatlı bir refakatçi,
fanilerin yanar döner aklının hâkimi,
yoldaş umut!’⁶*

⁶ Pindar, fr 214.

Ne güzel ve ne hayran olunası bir söz! İşte bu nedenle para kazanmaya değer veriyorum ama herkes için değil, iyi insanlar için. Kasıtsız da olsa kimseyi aldatmamak ve kimseye kötülük yapmamak, tanrıya kurbanlar sunmak ve insanlara para konusunda borçlu kalmamak, böylece öte dünyaya korku içinde gitmemek için para önemli. İşte bu konularda varlık sahibi olmanın payı az değildir. Paranın daha başka çok yararları da vardır. Ama bunu diğerlerinin karşısına koyduğumda Sokrates, duyarlı bir kişi için zenginliğin en büyük yararı budur derim.”

“Takdir edilecek bir duyarlılık gösteriyorsun Kefalos. Ama bu kadar özel bir konuyu; yani adaleti, ‘Doğru söylemek ve herkese kendilerinden alınan şeyi geri vermek’ diye böyle hiç nitelendirmeden mi anlatacağız? Acaba bu davranışlar; yani doğru söylemek ve herkese kendilerinden alınan şeyleri geri vermek bazen adaletli, bazen adaletsiz olabilir mi? Demek istiyorum ki mesela bir kişi aklı başında bir arkadaşının silahlarını almış olsa, sonra ödünç veren kişi aklını kaçırır ve silahlarını geri istese... Sanırım herkesin katılacağı gibi, bu örnekte silahları geri vermemek doğru olur. Bu durumda emaneti geri veren adaletli davranmış olmaz. Yine, bu durumda olan birine sadece gerçekleri söyleyen kişi de adaletli davranmış olmaz.”

“Haklısın,” diye yanıtladı.

“Demek ki adaletin tanımı, gerçeği söylemek ve aldığını vermekten ibaret değil.”

Polemarkhos söze karışarak:

“Hayır, eğer Simonides’e inanırsak adaletin tanımı budur Sokrates,” dedi.

Kefalos:

“Pekâlâ, bütün tartışmayı size bırakıyorum. Benim gidip kurbanla ilgilenmem gerekiyor.”

“Peki,” dedim, “senin olan her şeyin varisi Polemarkhos, değil mi?”

Gülerek:

“Kesinlikle,” diye yanıtladı ve aynı anda kurban ayinine gitti.

“Söyle öyleyse Polemarkhos, madem tartışmanın varisi sensin, Simonides’in adalet üzerine söylediği ve senin de haklı bulunduğun söz ne?”

“Şudur: ‘Herkese hakkını vermek.’ Bence Simonides, bunu söylemekte çok haklı.”

“İtiraf etmeliyim ki Simonides’e ikna olmamak kolay değil. Akıllı ve ilham sahibi bir kişidir o. Simonides’in bu sözle ne kastettiğini sen şüphesiz

anlıyorsun ama ben anlamıyorum Polemarkhos. Besbelli ki biraz önce bahsettiğimiz şeyi, yani emaneti akli başında olmayan birine geri vermeyi kastetmiyor. Peki emanet alınan şey, hâlâ bir anlamda, o eşyanın ilk sahibine ait değil midir?”

“Evet.”

“Ama ‘emaneti geri vermek’ ilkesi, isteyenin akli başında değilken ona vermek olmamalı.”

“Doğru.”

“O halde öyle görünüyor ki ‘Ödünç alınan şeyi geri vermek doğrudur,’ derken Simonides başka bir şeyi kastetmiş olmalı.”

“Evet Sokrates, başka bir şeyi kastetmiş olmalı gerçekten. Çünkü Simonides dostların dostlara olan borcunun kötülük değil, iyilik etmek olduğuna inanır.”

“Anlıyorum, alan ve veren kişiler dost iseler ve geri vermek veya kabul etmek zararlı oluyorsa hak ya da borç olan şey geri verilmez, demek istiyorsun. Simonides’in kastettiği bu değil mi?”

“Evet, öyle.”

“Peki ya insan, düşmanlara onların hakkı olan şeyi geri vermemeli mi?”

“Vermeli elbette. Onların hakkı; yani düşmanın düşmana olan borcu, onun için uygun olan kötülüktür.”

“Simonides adaletin tarifini şairlere özgü bir üslupla, adeta bir bilmece gibi yapmış. ‘Adalet, herkese kendisine uygun olanı vermektir,’ diyor, buna verdiği isim ise ‘hak.’”

“Başka ne sanıyorsun ya?”

“Tanrı adına! Farz edin ki birisi ona dedi: ‘Söyle bana Simonides, hak olarak neye, neyi veren bir sanat hekimlik sanatı olarak anılır?’ Simonides buna ne cevap verirdi dersin?”

“Besbelli ki,” dedi, “bedenlere ilaç, yiyecek ve içecek veren sanat.”

“Neyi, neye veren sanat, açıcılık sanatı olarak anılır?”

“Etlere lezzet veren sanat.”

“Pekâlâ. Aynı şekilde söyle bana, kimlere ne veren sanat, adalet olarak adlandırılabilir?”

“Biraz önceki örnekleri izleyeceksek, dostlara fayda ve düşmanlara zarar veren sanat.”

“Öyleyse Simonides’e göre adalet ‘dostlara iyilik ve düşmanlara da kötülük’ yapmak mıdır?”

“Öyle zannedirim.”

“Peki o zaman, hasta olduklarında hastalık ve sağlık bakımından en çok kim dostlara fayda ve düşmanlara zarar verebilir?”

“Hekim.”

“Ya denizdeki tehlikeler konusunda kim ehildir?”

“Kaptan.”

“Peki ya adil insan, dostlara fayda ve düşmanlara zarar vermeye en çok hangi işlerde muktedirdir?”

“Savaşırken ve ittifak yaparken.”

“Ama sevgili Polemarkhos, eğer insan hasta değilse hekime ihtiyacı yoktur ki.”

“Doğru.”

“Ve aynı şekilde denizde olmayanların da kaptana ihtiyacı yoktur.”

“Evet.”

“O zaman ‘Savaşta olmayanlar için adil insan yararsızdır’ mı diyelim?”

“Hayır.”